Душан М. Бабац

Милан I

Обновитель краљевства

Едиција В Л А Д А Р И

Уредник
ЗОРАН КОЛУНЏИЈА

Насловна страна
СТЕВА ТОДОРОВИЋ
Краљ Милан I
уље на платну, Народни музеј, Београд

Copyright © Прометеј и Народно дело, 2025.

Душан М. Бабац

Милан I

Обновитељ краљевства

ПРОМЕТЕЈ
НАРОДНО ДЕЛО

Млади кнез Милан Обреновић у пуковничкој униформи, литографија Јозефа Антона Бауера из 1868. (Историјски музеј Србије)

САДРЖАЈ

9 Захвалност аутора

11 Предговор

15 Детињство и младост

27 Прослава пунолетства, први период самосталне власти и женидба

47 Узроци и припреме за српско-турски рат

59 Први српско-турски рат

71 Други српско-турски рат

81 Санстефански мир, Берлински конгрес и њихове последице

95 Проглашење краљевине

115 У вртлогу домаће политике
Илкин атентат / Тимочка буна / Краљ између Русије и Аустрије

129 Двор и дворски живот

157 Крупни кораци у модернизацији
Железница / Академија наука / Привилеґована народна банка Краљевине Србије / Телефон

165 Српско-бугарски рат

181 Разлаз краља и краљице

189 Црквено питање

199 Пут на Исток

211 Поновни боравак и одлазак из Србије

217 Државни удари

223 Командант активне војске

231 Последњи чин
Ивањдански атентат / Смрт краља Милана

241 Литература

Млади кнез Милан Обреновић у маїнашком оделу на коњу, лишоїрафија из 1868. издавач Ј. Герхарш (Исшоријски музеј Србије)

Грб Кнежевине Србије
(збирка Александра Боричића)

„Ушавши у ред независних држава, Србија је примила на себе много већу одговорност, како за своје спољашње односаје, тако и за свој унутрашњи рад. Независна Србија мора бити сложна, озбиљна, мора у свим својим предузетцима ићи измереним корацима, како да се, с једне стране, потпуно користи својим драгоценим тековинама, а с друге стране, да сад више но икад обезбеди себи симпатије европских држава, које су нас примиле у своју средину. Спољa мудри, а унутра чврсти односаји – то су једини путови, на којима може процветати НЕЗАВИСНА СРБИЈА.

Милан Обреновић IV књаз српски, у Београду, 10. Августа 1878.

1389
1815
TEMPUS MEUM JUS
TEMPUS MEUM JUS
TEMPUS MEUM JUS

ЗАХВАЛНОСТ АУТОРА

Аутор дугује велику захвалност многобројним појединцима и институцијама, који су и овога пута пружили драгоцену помоћ у изради ове књиге. Као и много пута до сада, своје слободно време, знање и своје колекције су ставили на располагање: Душица Бојић и Изабела Мартинов Томовић – Историјски музеј Србије; Бојана Борић Брешковић и Петар Петровић – Народни музеј Београд; Јелена Медаковић – Музеј града Београда; Љубица Дабић и Наташа Томић – Војни музеј Београд; Маша Милорадовић – Народна библиотека Србије; Архив Србије; Биљана Јотић – Музеј примењене уметнисти; Љубица Ћоровић – Библиотека града Београда; Андреа Милојевић – Дом Јеврема Грујића; Радивоје Бојовић – Народни музеј у Чачку; Александар Боричић, Небојша Митровић, Борко Марјановић, Александар Симић, Стојан Брзак, Сиголен д'Епере, Чедомир Васић, Драган Аврамов – Лабуд, Тијана Антонијевић.

Велику захвалност дугујем Мили Викторовић, председници Кола српских сестара, на дугогодишњој подршци у мом раду.

Посебну захвалност дугујем пријатељима који су помогли издавање ове књиге, и то:

Небојши Ђорђевићу с породицом

Александру Стојаковићу с породицом

Александру Хангимани с породицом

Такође се захваљујем Драгану Шалеру и Игору Урсићу на електронској обради фотографија и других прилога.

Кнез Милан Обреновић у војводској униформи око 1875, портрет Ђуре Јакшића, уље на платну (Народни музеј Београд)

ПРЕДГОВОР

Мало која личност у српској историји изазива толико интрига, контроверзи и фасцинације као краљ Милан Обреновић. Истовремено се слободно може рећи да су данас најчешће судови и мишљење о њему базирани на ограниченом увиду у чињенице и околности времена његове владавине. Владајући од 1868. до 1889. године, његов живот обележиле су победе и порази, политичка лукавост и лични скандали, амбиција и рањивост. Био је веома сложен и загонетан монарх. Миланова владавина представљала је прелазни период у развоју Србије – од вазалне кнежевине под доминацијом Османског царства до независне модерне државе која тежи напретку и признању на европској сцени.

Рођен у моћној, али турбулентној династији Обреновић, Милан је ступио на престо са само четрнаест година, након атентата на његовог стрица, кнеза Михаила Обреновића. Његовим раним годинама владавине управљали су намесници и саветници, али је његово коначно учвршћивање власти открило младог краља са визијом модернизације и јачања Србије. Његову владавину обележили су бројни изазови: унутрашњи политички сукоби, лавирање међу великим силама Европе и бурни лични живот који је често изазивао пажњу домаће и стране јавности.

Најзначајније наслеђе краља Милана везано је за његове напоре да осигура независност Србије и територијално проширење. Кроз војне кампање, попут српско-турских ратова (1876–1878) и Берлинског конгреса, Милан је обезбедио значајна територијална проширења за Србију, а најважнији успех било је признање пуног суверенитета 1878. године. Проглашење Србије за краљевину 1882. године у сваком смислу представља круну настојања да земљу уведе у ред културних европских монархија.

Његову владавину пратиле су и оптужбе за корупцију, ауторитарне тенденције и непредвидиве одлуке, које су отуђиле и политичке савезнике и поданике. Ипак, Милан Обреновић је за своје најближе сараднике и пријатеље имао највећа српска имена тога времена, попут Владана Ђорђевића, Јована Ристића, Чедомиља Мијатовића, Милутина Гарашанина или Јована Мариновића.

Можда најважнији, а најмање видљив допринос краља Милана лежи у његовој посвећености јачању српске војске и формирању официрског кора, чиме је поставио темеље за професионалну армију која ће изнети ослободилачке ратове 1912–1918. године. Модернизацијом војске и унапређењем стратешких капацитета, осигурао је да Србија буде спремна да се бори

за своје место на Балкану. Највећи и најуспешнији команданти српске војске из времена ослободилачких ратова, стасали су и формирани управо у време владавине Милана Обреновића.

За просвету у Србији Милан Обреновић има засебних заслуга. За владе његове, основна школа, гимназија, Велика школа добиле су сасвим друго обележје. Јак напредак опажао се свуда. Број школа се свуда увећавао. Оснивање Академије наука његово је дело. Велики број ђака школовао се о његовом трошку на највишим школама ван Србије. За све време своје владе давао је 120 дуката годишње на име награде за најбоље израђене темате ђака Велике школе. „Јевремовац", сада лепо уређена ботаничка башта, остаће довека леп украс Београду. То је земљиште поклонио краљ Милан Великој школи по силаску с престола.

У Београду, на Ђурђевдан 6. маја 2025. године

Аутор

Коначно, свакако најтрајније наслеђе владавине Милана Обреновића јесу грб и химна Србије, који су без обзира на прекид у време комунизма, дубоко уткани у идентитет српског народа и имају континуитет до наших дана.

Упркос контроверзама и личним манама које су обележиле његову владавину, краљ Милан је постигао изузетне резултате. Обезбедио је независност Србије, проширио њене границе, обновио њен статус краљевине и започео реформе које су одјекнуле кроз будућност. Његова владавина поставила је основу за касније успехе Србије, а његово наслеђе, иако сложено, остаје саставни део националне историје. Ова књига настоји да осветли сложену личност Милана Обреновића, истражујући човека, владара и његов неизбрисив утицај на српску историју.

Генерални шлем по уредби од 12. фебруара 1873. године, са грбом Кнежевине Србије и моногрaмом кнеза Милана (Војни музеј Београд)

Млади кнез Милан у униформи пешадијског пуковника (према литографији Уроша Кнежевића), 1872, непознати аутор, уље на платну (Народни музеј Београд)

ДЕТИЊСТВО И МЛАДОСТ

Милан Обреновић рођен је 10/22. августа 1854. године у Румунији.[1] Син је Милоша и унук Јеврема Обреновића, брата кнеза Милоша Обреновића.[2] Кумовао му је кнез Милош и дао му је име по свом брату, војводи Милану Обреновићу, и по свом најстаријем сину.[3] Миланов отац Милош (Јевремов син) био је официр, пустолов и распикућа, умро је млад и иза себе оставио велике дугове.[4] Миланова мајка Марија Катарци (након удаје Марија Обреновић), чланица румунске аристократије, рано се разишла са својим мужем.[5] Гувернанта Милана Обреновића била је Шкотланђанка, госпођица Ален, која је надгледала његово образовање.[6] Миланов тутор постао је кнез Михаило, који није био уверен да ће Марија обезбедити Милану добро васпитање, па је деветогодишњег Милана узео од мајке и послао у Париз на васпитање.[7] Први Миланов васпитач био је Француз Франсоа Ије (François Huet), који је пре тога

Милош Јеврема Обреновић, отац кнеза Милана, фотографија Анастаса Јовановића

[1] С. Јовановић, *Влада Милана Обреновића*, 1, стр. 270.
[2] Исто.
[3] Исто.
[4] Исто, 1, стр. 271.
[5] Исто.
[6] Е. Вакареску, *Суверени Србије, Краљеви и краљице које сам познавала*, Српски књижевни лист, 28/133, Београд 2020, 22-23.
[7] *Влада Милана Обреновића*, 1, стр. 272.

Марија Катарџи, мајка кнеза Милана

био филозоф, књижевник и професор универзитета у Гану у Белгији.[8] Милан је у Париз дошао као размажено и запуштено дете.[9] Био је бистар и досетљив, брзо је схватао и добро памтио, али био је неспособан за постојану пажњу.[10] Захваљујући великом Ијеовом труду Милан се у јесен 1867. уписао на француски лицеј „Луј Велики".[11] Од свих предмета најбољи је био у историји, а много се интересовао и за политику.[12] Ије је од

[8] Исто.
[9] Исто.
[10] Исто, 1, стр. 273.
[11] Исто.
[12] Исто, 1, стр. 274.

Кнез Милан као дете, преснимио Никола Штокман (Народни музеј у Чачку)

Кнез Милан пре ступања на престо, фотографија атељеа Диздери, Париз, пре 1868. (Стојан Брзак, Сиполен д'Епере, Небојша Митровић)

распуштеног детета много постигао, али није могао да искорени његову превелику живост и нестрпљивост, тако да Милан није био за методичан рад и сталожено расуђивање.[13]

Од свога оца Милоша Обреновића наследио је склоност ка лепим женама и страст за коцком. Од своје мајке, Марије Катарџи, кћери румунског племића из породице Катарџи и мадам Балш, наследио је доста од своје латинске даровитости: јасан и брз разум, наглост, дарежљивост, љубав према уметности. По нагону и темпераменту био је пре Француз него Србин, и нигде није био тако срећан као у Паризу.[14]

О почецима свог образовања у Француској касније је говорио Чедомиљу Мијатовићу: „Може бити вама није познато да је мени моје право васпитање дао славни француски филозоф monsieur Huet који је био атеиста и од кога сам ја научио велику истину: да се хришћанска црква вара кад тврди да има Бога. Мој дворски лекар, ваш школски друг др Владан Ђорђе-

[13] Исто.

[14] Чедомиљ Мијатовић, *Успомене балканског дипломате*, Београд, 2008, стр. 90.

вић, дели са мном то моје знање, наиме, да нема Бога".[15] Сам Милан Обреновић је сматрао да је много изгубио у образовању због смрти свог учитеља Ијеа, кога је сматрао за врло образованог, разумног и поштеног човека.[16] У успоменама савременика кнеза Милана, као и у потоњој литератури забележено је да се он по доласку на београдски двор до своје петнаесте године играо у дворској башти, да су га дворски официри одмах по његовом доласку у Београд научили да иде у лов, и да осим школских књига и дневних новина другу литературу није читао. „Без матере, без васпитача, сам с ордонансима и лакејима у великом празном двору, Милан је живео више или мање како је хтео."[17]

Сам кнез Милан је често говорио о српским политичарима као одговорним за формирање његове личности: „Знам да сам извор неприлика, али ме морате подносити као нужно зло, за које сте сами одговорни. Убијајући мог стрица ви сте зауставили моје образовање код француског филозофа и демократе. Узели сте ме у сопствене руке, и запамтите да шта год био данас, производ сам образовања које сте ми *ви* дали."[18]

Након убиства кнеза Михаила, 10. јуна 1868, привремено намесништво сазвало је Велику скупштину ради избора новог кнеза, зато што кнез Михаило није имао законитога наследника.[19] Међутим Миливоје Петровић Блазнавац је уз помоћ војске прогласио Милана Обреновића за законитога наследника кнез Михаила.[20] Иако је то један облик државнога удара, влада и Скупштина су се покорили. Велика скупштина је онда прогласила Милана Обреновића за кнеза и прогласила његове намеснике.[21] Потом му је и Порта даровала

Млади кнез Милан у ловачком оделу, фотографија Николе Штокмана, Беч, око 1870. (приватна збирка)

[15] Ч. Мијатовић, „Мој први духовни двобој са др Владаном Ђорђевићем", *Време*, 10. 9. 1930, Београд.
[16] Љ. Каљевић, *Моје успомене*, прир. Слободан Турлаков, Ужице, 2006, стр. 35.
[17] С. Јовановић, *Влада Милана Обреновића*, 1, стр. 276-277.
[18] Чедомиљ Мијатовић, *нав. дело*, стр. 89.
[19] *Влада Милана Обреновића*, 1, стр. 19.
[20] Исто.
[21] Исто, 1, стр. 84.